

Müge İplikçi'nin *Kömür Karası Çocuk* Adlı Eserinde Sosyal Dışlanma ve Göç

DR. ÖĞR. ÜYESİ HALİME YEŞİLYURT* - DR. ÖĞR. ÜYESİ GÖKHAN KURT**

Öz

Küresel dengelerin her geçen gün biraz daha değiştiği ve toplumların da bu değişimlerden derin bir şekilde etkilendiği; bu yüzden hayatlarına farklı yön vermek zorunda kaldığı şu günlerde çocukların da çeşitli sorunlar yaşadığını unutmamak gerekir. Birbirinden farklı nedenlerden dolayı yerleşik düzenlerini terk eden geniş halk kitleleri ve onların çocukları için yeni başlangıçlar yapmak kolay değildir. Bir taraftan bir anda alışkın oldukları mekânın dışında farklı dil, din, kültür ve sosyal yapılarla karşılaşan göçmenler ile diğer taraftan onlar hakkında hiçbir fikri olmayan hedef ülke yerlilerinin ortak alanlarda yaşamak zorunda kalmaları zaman zaman büyük sorunlara neden olmaktadır.

Göçmenler geldikleri yeni ülkelerde bir yandan dışlanma, hor görülme, aşağılanma, etiketlenme, ötekileştirilme gibi çeşitli sorunlar yaşarken, diğer yandan da toplumların yeniden şekillenmesine katkı sağlamaktadırlar. Özellikle yabancılarla daha önce hiç tanışmamış çevrelerin önyargıları bazen düşmanlık boyutuna ulaşsa da önceliği evrensel hoşgörü olan insan topluluklarının da var olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek.

Bu çalışmada Türk çocuk edebiyatı yazarlarından Müge İplikçi'nin *Kömür Karası Çocuk* adlı eserinde göçmen çocuğu Salif'in daha güzel bir yaşam umuduyla Mali'deki hayatını bırakıp ailesiyle birlikte göç etmek zorunda kalma süreci; göçmenlerin geldikleri ülkelerde yaşadıkları sorunlar, toplumsal dışlanma bağlamında ele alınarak göçmenin içinde yetiştiği kültürel sermayesinin yeni mekânda maruz kaldığı zorluklar karşısında hayatını nasıl şekillendirdiği Pierre Bourdieu'nün kültürel sermaye ve habitus kavramları çerçevesinde incelenmiştir.

Anahtar sözcükler: Göç, göçmen(ler), çocuk edebiyatı, sosyal dışlanma, alt sınıf, habitus

SOCIAL EXCLUSION AND MIGRATION IN MÜGE İPLİKÇİ'S *KÖMÜR KARASI ÇOCUK*

Abstract

When global balances are changing more and more each passing day and societies are deeply affected by these changes; therefore, It should not be forgotten that children are also experiencing various problems these days, they have to direct their lives differently. It is not easy to make new beginnings for the broad masses of the people and their children who have abandoned their established order for different reasons. On the one hand, immigrants who encounter different languages, religions, cultures and social structures outside of the space they are used to, and on the

* Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, hgokkaya@cumhuriyet.edu.tr 0000-0002-9088-9784

** Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Kangal Meslek Yüksekokulu, Pazarlama ve Reklamcılık, Halkla İlişkiler ve Tanıtım, gkhankurt@hotmail.com 0000-0002-9439-0331

Gönderilme Tarihi: 30 Eylül 2024

Kabul Tarihi: 21 Kasım 2024

other hand, the natives of the target country who have no idea about them, sometimes have to live in common areas, causing great problems.

While migrants face various problems such as exclusion, contempt, humiliation and stigmatization in the new countries they come from, they contribute to the reshaping of societies on the other hand. Although the prejudices of those who have never met strangers in particular sometimes reach the level of hostility, it should not be wrong to say that human societies, whose priority is universal tolerance, also exist.

In this study, the process of emigrant child Salif, in the work of Turkish children's literature writer Müge İplikci, in the *Kömür Karası Çocuk*, having to leave his life in Mali and migrate with his family in hope of a better life; The problems experienced by immigrants in the countries they came from were discussed in the context of social exclusion, and how the cultural capital in which the immigrant grew up shaped his life in the face of the challenges he faced in the new space was examined within the framework of Pierre Bourdieu's concept of cultural capital and habitus.

Keywords: Migration, migrant(s), children's literature, social exclusion, lower class, habitus

GİRİŞ

İnsanların bireysel veya toplu olarak bir yerden başka bir yere daha iyi bir hayat yaşamak umuduyla ve amacıyla yer değiştirmesi olarak tanımlanan göç kavramı, geçmişten günümüze insanoğlunun hayatında hep var olmuştur. Adıgüzel ve Tekgöz (2020, s. 303) göçü, "birey ve grupların sosyal, ekonomik, siyasi veya doğa şartları gibi nedenlerle coğrafi olarak yer değiştirmesi" olarak tanımlar. Kavramın ne olduğuna yönelik çeşitli tanımlar yapılmakla beraber, göç hareketlerinin özellikle 18. yüzyılda sanayi devrimi ile birlikte ekonomik gerekçeler nedeniyle hızlandığı görülmektedir (Tuncer, 2021, s. 13). Bu çalışmada Müge İplikçi'nin *Kömür Karası Çocuk* adlı eseri bağlamında cevap aranan soruları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Göçmenlerin kendi ülkelerinden ayrılmadan önce içinde doğup büyüdüğü sosyal çevreleri göç süreci ve sonrasındaki zorlukları kolay atlatabilmelerini sağlar mı?
2. Göçmenlerin yaşadıkları sorunları genellemek mümkün müdür?
3. Göçmen(lik)/mülteci(lik) veya dışlanmışlık gibi güç ve anlaşılması zor kavramları edebiyat yoluyla çocuklara aktarmak mümkün müdür?

Söz konusu eser; göçün çocuklar üzerindeki etkisine, göç edilen yerde yaşanan sosyal dışlanma pratiklerine ve bu pratiklere karşı verilen mücadele biçimlerine odaklanmaktadır. Özellikle göç edilen yere uyum gösterilmesinde Bourdieu'nun kavramları olan habitus ve sermaye kavramları üzerinden değerlendirilmelerde bulunulacaktır. Habitus kavramına sosyolojik kavramsallaştırma olarak "toplumsallaşma" kavramı çerçevesinde bakıldığında; kavramın verili olan ve süreç içerisinde kazanılan sosyal, ekonomik ve kültürel öğeleri barındırdığı görülür. Bourdieu'nun habitus kavramı, geçmiş, şimdi ve geleceği kapsayan, bireysel veya kolektif olabilen, geçmiş deneyimlere yön verebilen çok boyutlu bir süreç ve bir tarih üretimidir (Bourdieu, 1990). Habitus, kendini geçmiş tecrübeler ve gelecek eylemler arasında zihinsel bir kanal olarak gösterir (Tatlıcan ve Çeğin, 2007). Aynı zamanda, algı şeması, davranış/eylem, yatkınlıklar bütünü, kavramsal yapılar ve pratik inanış anlamlarında da kullanılmaktadır (Bourdieu ve Wacquant, 2003).

Albiz'e göre "bireyin habitus sürecinin doğumu itibari ile başladığı varsayıldığında, bireyin içine doğduğu ailenin, ebeveyn tutumlarının, etkileşim içerisinde bulunulan çevrenin, kişinin habitus özelliklerinin şekillenmesinde oldukça önemli bir rol oynadıkları muhakkaktır. Birey içinde ve etkileşimde bulunduğu dış faktörleri ve atfedilen rolleri içselleştirir, içkinleştirilen eğilimler bireyde bedenselleşir ve habitus oluşumu gerçekleşir" (Albiz, 2022, s.6). Bourdieu'ya göre bireyin sahip olduğu habitus durumuna bağlı olarak bu süreç bireylerin tüm yaşantısı boyunca yeniden üretim geçiren bir alandır. Bireyin yaşam karşısında değişen koşullara uyum sağlamada en önemli uyum aracı bireyin sahip olduğu habitustur. Eğer bir bireyin habitusu geniş ise birey yaşam boyunca karşısına çıkacak tüm zorluklarla baş edecektir. Bu noktada Salif'in sahip olduğu habitus onun için zorluklarla mücadele en önemli dayanaklardan biri olacaktır. Salif sahip olduğu habitus sayesinde başarılı olacak, değişen koşullara uyum sağlayacak veya karşısına çıkacak tüm zorluklarla mücadele edebilecektir.

Başkahraman Salif'in göçten önceki hayatında sahip olduğu sermaye ve habitus, onun göç sürecini nispeten kolay atlatmasını sağlamıştır; çünkü Salif, sosyalleşme sürecinde hem ailesinden hem de çevresinden sosyal uyumuna katkı sağlayacak habitusu kazanmıştır. Salif de bütün göçmen çocukları gibi göç sürecinde olumsuzluklar yaşamıştır; fakat babasının kendisine aşıladığı müzik sevgisi ve bilgisi ile bu zorlu süreci atlatması nispeten kolay hâle gelmiştir.

Eserde Salif'in yaşadığı zorluklar diğer tüm göçmenlerin başına gelebilecek türdendir aslında: Yeni gelen toplumda yabancı olarak görülme, dil bilmedikleri için anlaşılama veya hor görülme, öteki olma, kendi vatanlarında iyi bir sosyo-kültürel çevrede yaşamalarına rağmen göç edilen yerlerde değersiz olarak görülmeleri çoğu göçmenin yaşadığı ortak sorunlardır. Göçmenin yetiştiği çevrenin yeni gelen yerdeki sorunların üstesinden gelerek yaşamının devamını daha iyi şartlarda devam ettirebilmesindeki önemi ise onun sahip olduğu habitus ve sermaye biçimleri ile yakından ilintilidir. Eserde göçmen çocuğu Salif'in söz konusu zorlu süreci Pierre Bourdieu'nün 'habitus' ve 'sermaye' kavram(lar)ı çerçevesinde, eser içi örneklerden yola çıkılarak incelenmiştir. Eserde habitus ve sermaye biçimlerinin kişi üzerindeki etkisinden yola çıkarak, sadece olumsuzluklara odaklanmak yerine insanların sahip oldukları birikim sayesinde kötü giden durumlarla nasıl baş edebilecekleri göz önüne serilmektedir.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğünde "Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret" (2011, s. 954) anlamına gelen göç kavramı yapı itibariyle bünyesinde uzaklık, mesafe, bir yerden ayrılma ya da bir yeri terk etme gibi duygu yoğunluğu fazla olan ve hüznü içeren anlamlar barındırmaktadır. Göç eyleminin zor bir süreç olduğu kesindir. Bu sürecin insanlara yüklediği olumsuzluklar ve stres karşısında kişiler travmatik durumlar yaşayabilmektedir. Göç öncesi, göç esnası ve sonrası zamanlarda yaşadıkları deneyimler baş edemeyecekleri kadar ağır olabilmektedir (Frater-Mathieson, 2019, s. 13).

Bu çalışmaya konu olan göç türünün muhatapları öncelikle insandır; hayalleri, umutları, hisleri ve düşünceleri olan canlı varlıklardır. Göç etmeye mecbur kalan kişi, ister yetişkin bir birey isterse de küçük bir çocuk olsun göç hareketi sonucunda yeni geldiği yerde birçok sorunla muhatap olup yaşamı boyunca bu sorunların üstesinden gelmekle uğraşmaktadır. Frater-Mathieson (2019, s.

19), genç bireylerin kaybettikleri karşısında yaşamış oldukları bu derin keder sürecinin onları bir ömür etkilediğini ve her bir mültecinin yaşamış olduğu hüznün/kederin hem diğerine benzediğini hem de bireyin kendine özgü olduğunu dile getirir.

Bununla birlikte köklü bir yer değiştirme anlamına gelen göç hareketleri sadece olumsuz durumlar barındırmamaktadır. Zaten göç hareketleri sürekli olumsuzluk barındıran bir hareket olsaydı “gönüllü göç” süreci denilen bir olgu ortaya çıkmazdı. Bu bakımdan göç olgusunun birey üzerinde bazı olumsuz psikolojik sorunlara yol açma ihtimallerinin yanı sıra ona yeni fırsat ortamları yaratma, üzerinde olumlu etkiler oluşturma ve de onu güçlendirme potansiyeli de bulunmaktadır. Buna rağmen araştırmalarda genellikle göçün olumsuz yönlerine odaklanılarak, olumlu nitelikteki çıktılara dair soru ve kanıtlar ihmal edilmektedir (Gülmez ve Öztürk, 2018, s. 449).

Göçün etkilerinin nispeten kolay atlatılabilmesi, göç edilen ülkedeki ya da oraya doğru çıkılan yoldaki şartlara bağlı olduğu kadar bizzat göçmenin kişisel özellikleriyle de bağlantılıdır. Özellikle çocukların göç sürecinin olumsuzluklarından minimum düzeyde etkilenmeleri ebeveynlerinin tutumlarıyla yakından ilintilidir. Göç sürecinde çeşitli nedenlerden dolayı anne babası yanında olmayan çocuklar da ailelerinin veya yanlarında yetiştikleri yetişkinlerin tutumlarından, hayata bakışından ve deneyimlerinden gerek faydalanarak gerekse olumsuz yönde etkilenerek bu süreci yaşarlar. O yüzden çocukların göç öncesi dönemdeki yaşam şartları, göçün çocuk üzerinde oluşturabileceği olası olumsuzlukları hafifletmek açısından önemlidir. Göçmen ebeveyn hem kendisinin hem de çocuğunun psikolojik sağlığını ve sosyal uyumunu gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak etkilemektedir. Bu nedenle göçmenlerin göç kaynaklı yaşamış oldukları fizyolojik ve psikolojik değişimler, aldıkları sosyal destek ve kendi psikolojik sağlımlıkları sayesinde her zaman negatif etki bırakmayabilir ve göçmen bu süreci başarılı ve hızlı bir şekilde atlatabilir (Gülmez ve Öztürk, 2018, s. 464)

Göç olgusunun çocuk ve gençler üzerindeki etkileri büyük ölçüde benzerlik gösterse de her biri farklı yaşam koşullarından geldikleri ve değişik deneyimlere sahip oldukları için yaşadıkları keder/hüzün, travma veya tüm bunlara karşı geliştirdikleri ya da geliştirmeye çalıştıkları savunma durumları da farklılık göstermektedir. Frater-Mathieson (2019, s. 21), mülteci çocukların karşılaştıkları yeni stresli koşullar ve travma durumlarıyla baş edebilmelerini; “*çocuğun yaşı, kültürü, bilişsel süreçleri, duygusal yaşantıları ve ebeveyn desteği*” gibi başat etmenler ile temellendirir.

Çocukların yetişmiş oldukları ortam ve şartlar, göç sürecinin olumsuz etkilerinin nispeten daha kolay atlatılmasında etkilidir. Bu noktada Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün habitus kavramı devreye girmektedir. Habitus, bireyin içinde bulunduğu sosyal dünyayı algılama ve ona tepki verme şeklini düzenleyen bir sistemdir, söz konusu bu sistem somutlaştırılmış eğilimler dizisidir. Sahip olunan kültürel sermayenin somut olarak düzenlenmesine, deneyimler aracılığıyla edinilen derin ve yerleşmiş alışkanlık, beceri ve haklara atıfta bulunur. Sabit ya da kalıcı olmayan habitus kavramı, beklenmedik durumlarda ya da uzun bir tarihsel dönem içinde değiştirilebilir. Bu bakımdan habitus, kişisel tarihin yanı sıra grup kültürünü ve toplumsal eylemi biçimlendirir (Baltacı, 2018, s. 1).

Aile içerisinde edinilen habitus sayesinde çocuklar farklı düzeylerde kültürel birikimlere sahip olurlar. Kitap, gazete vb. okuyan; sanatla ilgilenen, belgesel izleyen ya da evlerinde kütüphaneye

sahip olan ailelerin çocukları, tüm bu şartlara sahip olmayan çocuklara oranla farklı deneyim ve dil becerilerine sahip olurlar. Söz konusu durum onların uyum becerilerini arttırarak hayatlarına yön veren kalıcı yatkınlığa başka bir ifade ile habitusa sahip olmalarını sağlar (Yanıklar, 2010, s. 125). Bu durum mülteci/göçmen çocukları için de büyük bir avantaj sağlamaktadır. Kendi ülkelerindeki yaşantılarında güçlü ve sağlam bir habitusa sahip olan çocukların yeni gittikleri ortamlardaki uyum süreçleri kolaylaşmakta; o ana dek biriktirmiş oldukları kültürel sermayeleri sayesinde başkaları tarafından kabul edilebilirlikleri de artmaktadır.

Bir çocuğun duygu ve düşünce dünyasının zarar görmesi sadece fiziksel olaylara bağlı değildir. Göç boyunca şahsen olumsuz bir tecrübe edinmemiş olsalar da etraflarındaki insanların içinde bulunduğu psikolojik durum bile onları yeterince etkilemektedir. Bilinmeyen bir yaşam alanı ve yabancı insanlar topluluğu, aslında duygu ve düşünce yüklü her canlıyı derinden etkileyecek faktörlerdir. Bilinmeyene karşı bireyde oluşan kaygı ve korku durumu ister çocuk ister yetişkin olsun tüm insanları olumsuz etkilemektedir. Göç olgusu beraberinde kayıp durumunu getirmektedir. Kişi ya bir şeyleri veya birilerini kaybettiği için ya da kaybetme korkusu yaşadığı için belki de hakkında en ufak bir fikre sahip olmadığı başka bir yere gitmeyi göze alır. Kaybolan şey veya kişinin çocuk ile olan bağına paralel olarak yaşanan kaygı seviyesi artmakta ve bu durumla başa çıkabilme durumu zorlaşmaktadır (Frater-Mathieson, 2019, s. 28-29). Olası felaket ve acil durumlara hazırlıklı olabilmek ve söz konusu zorlukları en az zararla atlatabilmek için onlar hakkında fikir sahibi olmak gerekir. Bu noktada edebiyatın gücü tartışılmazdır. Tarih boyunca yaşanan büyük sıkıntılar edebiyat aracılığıyla insanlığa ulaşmıştır. Bu sayede zorluklar içinde kalan kişi bir yandan yalnız olmadığına kanaat etmiş bir yandan da başkalarının deneyimlerinden faydalanma imkânına sahip olmuştur. Çocuk edebiyatında da göç başta olmak üzere gerçek hayatta karşılaşılan birçok sorun hakkında eserler verilmiştir. Çalışmaya konu olan göç teması ile çocuk ve gençlere yalnız olmadıkları, yeryüzünde aynı kaderi paylaşan başkalarının da olduğu ve karşılaşılan güçlüklerin üstesinden nasıl gelebilecekleri dolaylı olarak aktarılmaya çalışılmıştır.

Çocuk Edebiyatında Göç ve Mültecilik

Çocuklara bir şeyleri öğretmenin ya da yasaklamanın en basit ve kestirme yolu aslında onlara iyi bir rol model olmaktır. Tıpkı bir fotoğraf makinesi gibi yetişkinlerin yaptığı her davranışı farkında olmadan benimseyen çocuklar, küçük yaşlarda iyi ve doğru olanı birbirinden henüz ayıramadıkları için öğrenmenin de en riskli aşamasını yaşamaktadırlar. Çevrelerindeki yetişkinler nasıl davranıyor ve hangi söylemleri benimsiyorsa zamanla çocuklar da o kişilere benziyorlar, onların davranışlarını içselleştirerek birer küçük yetişkin modeli hâline geliyorlar. Sosyoloji disiplinde “sosyalleşme süreci” olarak ifade edilen bu süreç, “doğduğunda sadece biyolojik bir varlık olan bireyin, toplumun kurallarını, uygulamalarını, değerlerini, bilgilerini öğrenmesi, öğrendiklerine uygun davranma becerileri elde etmesi ve böylece de toplumsal bir varlık haline gelmesi sürecidir” (Kocacık, 2003, s. 110). Hood (2019, s. 85), bebeklerin başlangıçtan beri olağanüstü birer “insan izleyicisi” ve dolayısıyla insanların da aslında taklit etmeye programlanmış olduğunu dile getirir. Söz konusu taklit ve devamında meydana gelen davranış örüntüsü kişilerin diğerleriyle olan ilişkilerinde belirleyici rol oynar.

Geçmişten günümüze bir toplumda radikal değişiklikler yapmak isteyen kişi, kurum ve yönetimlerin işe öncelikle çocuklardan başlaması şaşırtıcı olmasa gerek, çünkü toplumların geleceği çocuklar sayesinde şekillenmektedir. Günümüzde giderek artan savaş ve şiddet nedeniyle zorunlu göç etme hareketleri ya da daha iyi yaşam koşullarını elde amacı ile gerçekleştirilen gönüllü göç süreçleri göz önünde bulundurulduğunda güzel bir gelecek inşa etmenin yine ilk hedefi çocuklar olacaktır. Maalesef birçok çocuk daha doğduğu ilk andan itibaren savaş, göç, göçmen, mülteci, vb. birçok kavramla yüzleşmektedir. Yetişkinlerin bile kolaylıkla başa çıkamayacakları olumsuz durumlarla çocuklar çok küçük yaşlarda karşılaşmak zorunda kalmaktadır.

Göç unsurunda tek taraflı bir algı ya da zorluk sürecinden bahsetmek doğru değildir. Bir tarafta çeşitli nedenlerle yurtlarından edilen insanlar belirsizliklere dolu bir yolculuğa çıkarken diğer yandan da onları tedirginlikle karşılayan başka bir insan topluluğu bulunmaktadır. Farklılıkların güzellikler olarak kabul edildiği, sevgi ve hoşgörü toplumlarında olası olumsuzlukların engellenmesi daha kolay iken, yabancı düşmanlığının baskın olduğu çevrelerde istenmeyen durumların yaşanması yaygın bir hâl almıştır. Daha önce de bahsedildiği gibi sevgi toplumu da nefret toplumu da yaratmanın en basit yolu işe çocuklardan başlamaktır, o halde yabancı düşmanlığını bertaraf etmenin ilk aşaması çocuklarda önyargı oluşumunu engelleyecek tavır ve davranışları toplumun geneline aktarmaktır.

Gerek göç eden gerekse göç alan ülkelerin milletleri açısından değerlendirildiğinde söz konusu meşakkatli sürecin olumsuzluklarla sonuçlanmaması için ayrımcılığı, nefreti ve şiddeti körükleyici, etrafa bilgi kirliliği yayan sözlü ve yazılı her türlü söylemden uzak durulması gerekir. Edebiyat, her yaşta insanın hayatında en etkili araçlardan biri olmuştur. Bu noktada çocuk edebiyatının gücünden faydalanılmasında yarar vardır. Hayatın henüz çok başında olan çocuklarda oluşması muhtemel olumsuz duygu ve düşüncelerin, yabancı düşmanlığının edebi metinler aracılığıyla henüz ortaya çıkmadan yok edilmesi geleceğe dair atılacak temel adımlardan bir tanesidir.

Genel olarak göç konusunu ele alan edebi eserlerle ilgili Temur ve Ertem (2019, s. 452), "göçmenleri konu alarak oluşturulan edebi eserler zaman zaman onların sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel yönden yaşamış oldukları problemleri konu edinmiştir. Göçmenlerin sevinçlerini, umutlarını, üzüntülerini konu almış ve bu duyguları onların bakış açısı altında değerlendirmişlerdir." Özeldir de göç ve çocuk konusu ele alan metinlerden hareketle yaşanan dönemin genel özellikleri ortaya konulabilir. Bulut (2018, s. 385), edebiyat kitaplarının tarih kitaplarına kıyasla insana dair daha çok bilgi, duygu ve gelişme sunduğunu dile getirir. Tarih kitapları toplulukların yaşantılarını ele alırken edebiyat kitapları bireyleri ele almaktadır, bu bakımdan genel edebiyat kitapları gibi çocuk edebiyatı kitapları da çocukların bazı hassas konularda eğitilmesi ya da bilgilendirilmesi açısından öneme sahiptir. Buna örnek olarak edebiyat kitaplarından Jerzy Kosinski'nin 1965'te kaleme aldığı Boyalı Kuş (The Painted Bird) isimli romanı örnek verilebilir. Bu romanda II. Dünya Savaşı yıllarında gerçek bir yaşam öyküsünden hareketle savaşın etkileri bir çocuğun yaşantısı üzerinden anlatılmıştır. Nazi Almanya'sının Yahudi ve Çingenele karşı yürüttüğü katliamlar sürerken, savaş yıllarındaki toplumsal koşullar ve politik ortamın Orta Avrupa kırsalında sefalet ve hastalık içinde yaşayan yoksul köylülere ilişkin toplumsal

sonuçları göz ardı edilmeden, ten rengi dolayısıyla dışlanıp yabancı kılınarak şiddete uğrayan bir çocuğun bu köylerde yaşama tutunma mücadelesi incelenmiştir (Şeker ve Özcan, 2023, s. 24). Edebiyat sosyolojisi açısından bu roman değerlendirildiğinde, insanlık tarihinin karanlık dönemlerinin edebiyatta işlenmesi, toplumların kendi geçmişleriyle yüzleşmelerinde bir köprü görevi görmesine imkân tanıyabilmektedir. Dolayısıyla yabancı ve ötekine karşı şiddet dâhil her tepkinin dinamiklerini açığa çıkararak, onlara karşı kurulan toplumsal ve politik sınırların temelini okur nezdinde çözümlenmek ve tartışılmak edebi metinler aracılığıyla bu yüzleşmenin tohumlarının atıldığı anlamına gelir. Türkyılmaz (2019, s. 695), çocuklara yönelik olarak oluşturulan göç yazınının, karşılaşılmaması muhtemel temel güçlüklerle karşı etkin çözüm yolları sunması açısından önemli olduğunu vurgular. *Kömür Karası Çocuk* adlı eseri göç olgusu bağlamında ele alan Türkyılmaz, Müge İplikçi'nin söz konusu eser aracılığıyla çocuklara düşünsel dizgeleri ve olayları anlamalarına yardımcı olacak bakış açıları kazandırmayı hedeflediğini dile getirir.

Müge İplikçi

Göçün zorunlu veya gönüllü olup olmaması etkilerinin benzerlik göstermesine engel değildir. Kişiler ister zorunlu olarak isterse kendi rızalarıyla göç etsinler sosyal, psikolojik veya kültürel durumlarında değişiklikler meydana gelmektedir. Yeni katıldıkları ortama uyum sağlamada zorluklar yaşayabildikleri gibi umut ettiklerini bulamamakta, sonuç olarak içine düştükleri karamsarlık yüzünden toplumsal soyutlanma yaşayabilmektedirler (Lecaj, 2019, s. 50). Bu noktada belirtmek gerekir ki, hangi göç türü olursa olsun sonuçları kesinlikle benzerlik gösterecek diye genel geçer bir kural da bulunmamaktadır. Göçün nedenlerinin ve göç sürecindeki şartların farklılık göstermesi gibi göçün sonuçları da kişiden kişiye değişmektedir.

Göç eden kişi veya kişilerin kendi ülkelerinde sahip oldukları yüksek sosyo-kültürel özellikler, onların hayata bakışını etkilemekte; göç ve uyum sürecini söz konusu özelliklere daha az sahip olan bireylere oranla daha hafif atlatmalarına katkı sağlamaktadır.

Göçmenlerin geldikleri ülkeye uyumunu etkileyen faktörler çok çeşitlidir. Yasal statüleri, belgeli ya da kaçak göçmen olmaları, yeni gelmiş oldukları ülkede kalış süreleri, coğrafi olarak konsantrasyon ve yaş-cinsiyet, eğitim seviyesi, aile yapısı veya yaşam koşulları gibi sosyodemografik nitelikler yeni katıldıkları ortamdaki yaşamlarını ve entegrasyon düzeylerini etkilemektedir (Dedeoğlu, 2020, s. 45). Göçmenlerin karşı karşıya kaldıkları sorunlar yeni yerleşilen ülkelerde devam etmekte; ekonomik temelli başat sıkıntıları barınma, açlık, düşük yaşam kalitesi ve

dışlanma gibi sosyal sorunlar izlemektedir (Yolasığmazoğlu, 2016, s. 56). Gerek göç eden ülke gerekse göç alan ülkedeki kişi veya grupların birbirlerini kabulü, gösterebildikleri hoşgörü ile orantılıdır.

Göç yüzünden alışkın oldukları mekânın dışına çıkan insanlar, ani bir şekilde kendilerini bilinmez bir ortamda buldukları için çeşitli olumsuz duygular yaşayabilmektedirler. Birey eski ve içine düştüğü yeni mekâna ait kültürel kodlar arasında ikileme düşerek travmalar yaşayabilmektedir (Yakar, 2017, s. 342). Edebiyat aracılığıyla bambaşka bir dünyanın varlığını öğrenen çocuklar öncelikle dünya üzerinde kendilerinininkinden farklı sevinç veya üzüntü durumlarının mevcudiyeti hakkında fikir edinirler. Başkalarının yaşadığı sevinci paylaşabilir; onlarla birlikte acıyı hissedebilirler. Bu noktada çocuk ve gençlik edebiyatında konu seçimi ve üslubu oldukça önemlidir. Çocuk edebiyatı, çocuğun sosyal gelişiminin tamamlanmasını, gerçek hayatı öğrenerek insanları tanımalarını ve onlarla duygudaşlık kurabilmesini sağlar (Çelik ve Göre, 2021, s. 65). Empati yeteneğini geliştirebilen bir çocuk edebiyatı oluşturulabilirse, her yaşta insanın; göçmenleri, mülteci ve azınlıkları anlamaları sağlanabilir. Bu şekilde yapılmış bir edebiyat, o toplumlarda yaşayan çocuklara yalnız olmadıklarını ve seslerinin duyulduğunu hissettirir (Nel, 2018, s. 358). İşte bu noktada benzer sorunların ortaya çıkması durumunda da edebiyatın yol gösterici gücünden faydalanılabilir. Edebi eserler aracılığıyla bilinmedik mekân ve kültürlerle yönelik bilgi ve algı sahibi olabilen kişiler zorlu süreçlerle daha kolay baş edebilmektedir. Göç sonucu ortaya çıkan sorunlardan bazıları da göç edenlerin gittikleri yeni yerlerde kabul görmemeleri ve toplumdan ayrı yaşamak zorunda kalmaları ya da buna mecbur bırakılmalarıdır. Sosyal dışlanma olarak adlandırılan söz konusu durum edebî eserlerin de temel konularından biri haline gelmiştir.

Sosyal Dışlanma

70'li yıllarda Fransa'da ortaya çıkan, yaygın olarak kullanımı ise 80'li yıllarda gelişmiş ülkelerde başlayan sosyal dışlanma çok boyutlu bir kavramdır (Gür ve Koçancı, 2019, s. 2; Dedeoğlu, 2020, s. 48; Şahin, 2009, s. 9; Silver ve Miller, 2003, s. 3). Çeşitli sosyal aktörler tarafından farklı şekillerde ifade edilmiş olması kavrama dair genel kabul görmüş bir tanımın yapılmasını zorlaştırmaktadır. Söz konusu tanımın zorluğu unsurlarının belirlenmesini zor hale getirirse de kavramın merkezini, sosyal ilişkiler ve bireylerin kendilerini toplumun bir parçası olarak görmemeleri oluşturmaktadır (Şahin, 2009, s. 13).

Dışlanma olgusu insanoğlunun gruplar halinde yaşadığı her dönemde ve şartlarda varlığını hissettirmiştir. Günlük hayattaki en basit sosyal etkileşimlerden tarihsel süreçteki en çetrefilli toplumsal çatışmalara kadar birlikte yaşayan insanlar arasında mevcudiyetini sürdürmüştür (Solak ve Teközel, 2019, s. 294). Göç olgusunu sosyal dışlanma kavramından ayrı bir yere koymak mümkün değildir. Göç edenlerin gittikleri yerlerde yaşadığı eşitsizlikler, hiçbir destek olmaksızın yeni yaşamlarında hayata tutunmaya çalışmaları ve yeni ortama uyum sağlama çabaları önemli sorunlardır (Şahin, 2009, s. 68) ve bu bakımdan sosyal dışlanma ve göç hem nedensel olarak hem de sonuçları bakımından birbirine bağlı kavramlardır.

Kömür Karası Çocuk isimli eserde Malili Salif ve ailesi ile birlikte aynı kaderi yaşayan göçmenler, yeni geldikleri yerlerde hayata tutunmaya çalışırken birtakım çevrelerce dışlanmaya maruz kalmışlardır. Salif'in müzik öğretmeni Behçet de düşük ücretle çalışan bir babanın oğlu olarak bireysel temelde sosyal dışlanma yaşamaktadır. Nedenleri farklı olsa da Behçet ve Salif'i birleştiren ortak nokta her ikisinin de yaşadıkları ortamda sosyal olarak dışlanmış olmalarıdır. İkisinin yaşadıkları görünürde farklı olsa da çıkış ve varış noktası olarak aynı temele dayanmaktadır: Göçmen çocuğu olarak maddi imkânsızlıklar ve ten rengi bakımından ayrımcılığa uğrayan Salif ve ekonomik bakımdan nispeten yetersiz şartlara sahip olan bir babanın esmer tenli bir oğlu olan Behçet öğretmeni. Her ikisi de ten rengi veya maddi imkânsızlıklar yüzünden bir ayrımcılığa tutulmuş olsalar da sonunda ikisi de hayata sağlam bir şekilde tutunabilmeyi başarmıştır.

Sosyal Dışlanma Kavramının Roman Figürleri Üzerindeki Yansıması

Toplumsal yaşamdaki birtakım kişi veya kişilerin kendilerinden farklı olarak nitelendirdikleri insanlara karşı kasıtlı veya kasıtsız olarak uygulamış oldukları her türlü ayrımcılık insanlar arasında olumsuzlukların yaşanmasına neden olmaktadır. Sosyal dışlanma kavramı ile, insanların belirli bazı imkânlara ulaşamaması nedeniyle içinde buldukları toplumdaki kendilerini izole etmeleri ya da söz konusu toplum tarafından dışlanmaları kastedilmektedir. Roman kahramanları açısından bakıldığında ten rengi ve maddi imkânsızlık yüzünden, babasının patronu ve onun oğlu tarafından ikinci sınıf muamele gören Behçet öğretmeni ve göç yüzünden Türkiye'ye gelmek zorunda kalan ve bu süreçte anne babasını geçici olarak kaybeden Salif, eserin merkez iki figürü konumdadırlar. Sosyal dışlanmanın nedenlerini ve boyutlarını gözler önüne sermek açısından Behçet öğretmeni, işinden dolayı

ezilmek zorunda kalan babası ve ona bu hissi yaşatan patronu; Salif'e ilk zamanlar düşmanca davranan Sinan ve onun yabancı düşmanı babası; ülkesini maddi imkânsızlıklar yüzünden terk etmek zorunda kalan müzik âşığı Koca Reis ve onun kara oğlu Salif figürlerinin bütün olarak ele alınması yerinde olacaktır. Bu nedenle konu ve olay bütünlüğünün net bir şekilde görülebilmesi için roman figürleri baba oğul ilişkisi temelinde ele alınmıştır. Söz konusu durum, başkahraman Salif ve babası Koca Reis; Salif'in Türkiye'deki en büyük destekçisi Behçet Öğretmeni ve onun babası ile olan

ilişkisi; son olarak da sınıf arkadaşı Sinan ve yabancılara karşı hoş duygular beslemeyen babası şeklinde bir sıralamayla ele alınmıştır.

Eser boyunca başlarına gelen ve gelebilecek tüm zorluklara rağmen hep dirayetli kalarak gülümsemeyi bırakmayan ve umudunu kaybetmeyen bir tip olarak tasvir edilen Koca Reis, oğluna da her zaman ve her koşulda aynı şeyleri yapmasını salık verir. Babasının öğütleri doğrultusunda umudunu asla kaybetmez Salif, asla pes etmez. “*Salif ise inadına gülüyor. Babası öyle tembiledi ona*” (İplikçi, 2014, s. 14). Ülkesi Mali’deki kötü şartlar ve yaşanan kargaşalar yüzünden artık yeterince para kazanamayan Koca Reis, Türkiye üzerinden Avrupa’ya (Fransa’ya) geçmek zorunda olduklarını oğluna açıklarken sanki bu durumu bir zorunluluk değil de mutlu bir olay gibi anlatır. “Önce İstanbul’a gideceğiz. Yolumuz açıksa, oradan uuu yeni pasaportlarımızla yepyeni yerlere, daha da uzaklara gideceğiz,” dedi. Bunları derken, dişlerini göstere göstere, göbeğini hoplata hoplata güldü (İplikçi, 2014, s. 14).

Salif için babası bir kahramandır. Hayata umutla bakabilmenin sembolü niteliğindedir. Kendisine “Salif” ismini verendir. Malili ünlü müzisyen Salif Keita’yı “Efsane” olarak tanımlayan Koca Reis, oğluna da onun adını verir (İplikçi, 2014, s. 15).

Koca Reis, babaların en iyisidir. Şakacı, çılgın bir baterist, müzik âşığı ve çocuktur. Oğluna notaları, notaların sırlarını, ritmi saymayı, bir de bir de... ah evet, bir de ıslık yarışını öğretendir! Koşarken ıslık çalmayı aşılıyandır Koca Reis. Zor ıstır bu. Ancak, Koca Reis zor olanı sevendir. Yufka yürekli ıslıkçıdır. ıslık yarışında şakacıktan oyunu hep kaybedendir. Sonrasında da, oyunu kaybetti diye, Salif’in dediklerini harfi harfine yapandır. Sırf bu yüzden, Salif’e bateri çalmayı öğretendir (İplikçi, 2014, s. 15).

Salif, bir yıla yakın bir süredir babasından haber alamamakta, onun Türkçe anlamını bile bilmediği bir sözcük olan “kodes”te olduğunu Koca Reis’in yanında kaldığı Afrikalı arkadaşlarından öğrenir (İplikçi, 2014, s. 17). Koca Reis, ufku geniş bir kişi olarak oğluna her zaman ileriye bakmasını salık verir. Müziğin, insan hayatındaki sınırları aşmada bir araç olduğunu daima ona hatırlatır. “*Müziği duy Salif, duy, Sınırları aş ve ona göre yaşa!*” (İplikçi, 2014, s. 22) diyerek müziğin önemini oğluna henüz çok küçük yaşlarda aşılar. Böylelikle müziğin ulusal sınırları aşırp uzak-yakın ayrımını muğlâklaştırarak mülteciliğin/göçmenliğin birey üzerindeki dayanılmaz yükünü almıştır (Yılmaz, 2022, s. 119).

Salif, babası Koca Reis’ten sadece müziğe dair şeyler öğrenmez; aynı zamanda yaşama dair de çok şey kazanır. Anadilinin önemini oğluna anlatırken bir yandan da yabancı olanı ötekileştirmeden kabul etmesi gerektiğini söyler. “*Fransa yeni yurdumuz olduğunda, Fransızca’yı anadilin kadar iyi konuşmalısın Salif*” (İplikçi, 2014, s. 27) diyerek gittikleri ülke neresi olursa olsun dilini iyi bilmesi gerektiğini aksi takdirde kabul görmeyebileceklerini de şu sözlerle dile getirir: “*Yoksa seni hep ikinci sınıf vatandaşı sayarlar.*” (İplikçi, 2014, s. 27).

Bu noktada yine Bourdeiu’nün habitus kavramı ve bu kavramla ilintili kültürel sermaye kavramı devreye girmektedir. Koca Reis, kendi ülkesindeyken ve henüz yaşamın kendilerini mülteci olarak bir yerlere savuracağına dair herhangi bir şey düşünmemişken bile oğluna sanatın değerini aşılıyarak onda kültürel sermaye sağlamıştır. Eserde Koca Reis’in oğluna müziği hissetmesini salık vermesi üzerinde özellikle durulmuştur; çünkü bu sayede çocuk sınırların ötesinde yaşamayı öğrenecektir. Durum ve şartlar değişse bile kendisinde mevcut olan güç ve

yetenek sayesinde zorlu koşulların üstesinden gelmeyi başarabilecektir. Gidecek oldukları ülkenin dilini öğrenmesini de özellikle vurgular, bu noktada da dilin sınır aşıcı gücünü ve bu sayede kişinin üstünlük kazanacağını bilincindedir.

Salif, her ne kadar çeşitli zorluklarla karşılaşmış olsa da onlarla baş edebilmeyi bir şekilde öğrenebilmiştir. Arseven (2016, s. 47) Salif'in zorlukların üstesinden gelebilmesini Lacancı bir yaklaşımla ele alarak "Ayna Evresi" bağlamında açıklar. Ona göre çocuk, anneden ayrıldıktan sonra kültür ve uygarlığın dünyasına girer ve o andan itibaren doğal olanın değil kültürel olanın etkisi altında yaşamaya başlar. Bu noktada içine girdiği bu çevreyi anlamlandırma sürecinde kırılmalar yaşamakta ve paramparça olmaktadır. Ayna evresi ise çocuğun bu parçalanmışlıktan kurtularak kendini bir bütün olarak kurgulaması ve yeniden üretme aşamasıdır.

Arseven (2016, s. 48), Lacan'ın ayna evresini bebeğin anneden ayrılıp birey olma ve kendi var oluşunu gerçekleştirme süreci olarak tasvir eder. Doğumdan sonra ister istemez anneden ayrılan bebek, çevresini izleyip taklit ederek içine doğduğu kültürün değer, davranış ve düşüncelerini öğrenip kendi Ben'ini oluşturur. Söz konusu bebeğin annesinden ayrıldığında toplumun ve kültürün içinde yeni bir birey olma yolunda yaşamış olduğu sancılı süreci, Salif'in vatanından kopuşu ve geldiği ülkede baş etmek zorunda kaldığı durumlarla kıyaslar. Tıpkı Lacancı bakış açısıyla ele alınan ve kendi Ben'ini oluşturmaya çalışan bebek gibi, Salif de içine yeni girdiği kültüre ayak uydurmaya çalışmaktadır. Lacancı bir yaklaşımla bakıldığında vatan toprakları da Salif için bebeğin annesinden ayrılmadan önceki tüm ihtiyaçlarının karşılandığı ana kucağı gibidir; yaşamak zorunda kaldığı ülke ise kendi Ben'ini keşfedip inşa etmesine yarayan bir aynadır.

Eserde dikkat çeken kahramanlardan biri de Behçet'tir. Behçet karakterinin roman kahramanı olan Salif'e sergilemiş olduğu davranış kalıpları da yine Bourdieu'nun habitus kavramı ile anlaşılabilir. Salif'in diğer mültecilerle birlikte kaldığı 58 numaralı evin bulunduğu mahalledeki okulda müzik öğretmenliği yapan Behçet, parasızlık yüzünden uzun zamandır nişanlı olduğu kızla bir türlü evlenemeyen ve erkenden kaybettiği annesi ve nişanlısına canı gönülden bağlı olan biri olarak karşımıza çıkar. "[...] *Behçet'in akıl hocası, âdeta erkencecik yitirdiği annesi ve canından çok sevdiği uzatmalı nişanlısıydı.*" (İplikçi, 2014, s. 38). Behçet'in annesine ve nişanlısına böylesine bağlı olmasının nedeni ise babasının onun hayatında iyi bir rol model olamayışı yüzündendir.

Olumsuz baba tutumları çocukların ileriki yaşlarında daha düşük bilişsel beceriler edinmesine neden olmaktadır. Babaların çocuklarının hayatlarındaki katılımcı, işbirlikçi ve olumlu ebeveyn özellikleri, çocukları bilişsel açıdan daha fazla zenginleştirmekte; bu sayede çocuklarda özdenetim ve diğer bilişsel beceriler daha fazla gelişmektedir (Aslan, 2020, s. 33). Aslında fazla idealist biri değildir Behçet, kendini bir öğretmenden çok sanatçı olarak görür ve baskı altında olmaktan hiç hoşlanmaz. Bu bakımdan Behçet Öğretmenin yaşamının şekillenmesinde babasının etkisi göz ardı edilemez. Her ne kadar babası, onun gözünde ezilmişliğin sembolü olarak beliriyor olsa da bugün sahip olduğu empati duygusunun asıl mimarı babasıdır. Behçet öğretmen, eğer babasının ev sahibi ve aynı zamanda patronu olan Kıl Muharrem karşısındaki çaresizliğini görmemiş olsaydı bugün belki de Salif'in Sinan ve onun baskıcı babası karşısında çektiklerine duyarsız kalabilirdi. Hâlbuki çocukluğunda yaşadıkları, yani kendi babasının bir başkası karşısında çaresiz kalması, Behçet öğretmene otorite karşısında ezilmişliği kabul etmemesi ve asla babası gibi olmaması gerektiğini

öğretmiştir. Maddi olarak güçlü olanların güçsüzler üzerinde kurduğu tahakkümü daha o yaşlarda öğrenip nefret eder Behçet öğretmen.

Sosyal dışlanma kavramı çerçevesinde roman değerlendirildiğinde, sosyal dışlanmaya neden olan faktörlerden biri de başka bir ülkede göçmen olmaktır. Göçmenler yeni geldikleri toplumlarda sıklıkla damgalanma, etiketlenme, nefret nesnesi olma, yabancı görülme, öteki olma gibi birbirinden olumsuz çağrışım yapan tüm durumlarla sıklıkla karşılaşmaktadırlar. Yılmaz (2022: 113)'a göre, başka farklı kültür ortamından gelme, değişik etnik gruplara ait olma, göçmen/mülteci olma ya da kendini alt sınıf olarak görme gibi durumlar dışlanmaya neden olan unsurlar arasındadır. Söz konusu özelliklere sahip kişi ve kişiler hak ettiği yaşamı sürdürememekte dolayısıyla diğer insanlarla uyum içinde olmadığından sosyalleşme sorunu yaşamaktadırlar.

Romanda Salif yeni geldiği toplumda birçok kişi için potansiyel suçlu olarak görülerek sosyal dışlanma pratikleri ile karşı karşıya kalmıştır. Behçet öğretmenin çalıştırdığı orkestradan gelen müziğin sesine dayanamayarak okulun bahçesinden içeriye bakan Salif, orkestradaki öğrencilerin dikkatini dağıtır. Öğretmenlerinin kendilerine dikkatsizlikleri yüzünden kızdığını gören çocuklar durumu açıklar: “Öğretmenim, çalamıyorum, aklım hep karışıyor! Şu dışarıdaki kara oğlan durmadan bağırıyor, öğretmenim!” (İplikçi, 2014, s. 37), “Evet, Behçet Öğretmen'im!” diye bağırır Kemancı Oya. “Deminden beri bize bakıyor.” (İplikçi, 2014, s. 38). Orkestrasının düzeninin bozulmasına sinirlenen Behçet Öğretmen, kara çocuğu yakalamak için bahçeye çıktığında belediyenin göçmenlerden sorumlu ekibinin başındaki kişi olan Korkuluk Ziya'nın kendisinden önce davrandığını ama kendisinin aksine çocuğa acımasızca yaklaştığını fark eder. Salif'in savunmasız bir şekilde Korkuluk Ziya'nın elleri arasında hırpalanması Behçet Öğretmeni, çocukluğuna götürür ve bir anda aslında bahçeden uzaklaştırmak niyetiyle çıktığı çocuk için kendini belediye görevlisine karşı bir savunma içinde bulur. “Kıl Muharrem'e karşı mücadele eden o tombul yanaklı bıçkın oğlan Behçet'ti artık.” (İplikçi, 2014, s. 45). Korkuluk Ziya'ya karşı tepkisi öylesine serttir ki, kendisi bile buna ilk anda anlam veremez. “Asıl siz kim oluyorsunuz da, benim koromdaki bir öğrenciyi, kendi okulunun önünde böyle çekiştiriyorsunuz?” (İplikçi, 2014, s. 46) diyerek öfkesini çok net ve keskin bir şekilde gösterir. Behçet öğretmen, bu ani ve sert tepkisinin sebebini her ne kadar ilk etapta somut bir şekilde dile getiremese de durum aslında çok açıktır: “Tek bildiği, karşısındaki adamın hık demiş Kıl Muharrem'in burnundan düşmüş olmasıydı. Kıl Muharrem'eyse sadece kıl olunurdu, o kadar.” (İplikçi, 2014, s. 46). Behçet öğretmenin bu ani ve kararlı çıkışı Salif ve kendisi için yeni bir başlangıç noktası olur. Korkuluk Ziya'nın Salif'i oradan kendi isteği olmaksızın alıp götürmesine engel olmak için ona yalan söylemek zorunda kalan Behçet Öğretmen, adres olarak kendi evini gösterir. Kayıtlara 58 Numaradaki mülteci evinde kalan göçmen çocuk yerine, “Müzik Öğretmeni Behçet Bey'in evinde yaşayan yeğeni Salih” (İplikçi, 2014, s. 48) olarak geçen Salif, annesi ve diğer mültecilerin kaldıkları evin belediye görevlilerince apar topar tasviye edilmesi nedeniyle öğretmeni ve destekçisi Behçet Öğretmen ile yaşamaya başlar.

Behçet Öğretmen, Korkuluk Ziya'nın karşısında çaresiz ve savunmasız kalan Salif'e yardım etmesinin nedenini her ne kadar tam olarak anlamlandıramasa da onunla çocukluğunda Kıl Muharrem'in elinden kurtardığı kedi yavrusu arasında bağlantı kurar. Söz konusu bağlantı eserde şu şekildedir:

Derken, ev sahipleri Kıl Muharrem'le babasının ilişkisini hatırladı. Babasının Kıl Muharrem'in karşısındaki ezikliğini ve yoksulluğunu. Kıl adamlara, "beyim" derdi babası. "Beyim" der ve başını on santim bükerti. Kıl Muharrem hem ev sahipleri, hem de babasının çalıştığı kasabın sahibi olduğu için mi bu böyleydi, yoksa babası gerçekte korkak bir adam mıydı? Bunu çözmeye hiçbir zaman gerek duymamıştı Müzik Öğretmeni Behçet. Belki de o yüzden, babasını ne zaman hatırlasa, içi öfke dolardı. Öfke bütün detayları siler ve ulaşılabilecek bütün kıyıları sisli ve uzak kılardı (İplikçi, 2014, s. 50).

Patronu karşısında bu derece korkak bir tutum sergileyen babası, söz konusu durum çocuğuna karşı olduğunda kaplan kesilir adeta. Kıl Muharrem'in mahalledeki kedilerden birine şiddetle tekme atmasına dayanamayan çocuk Behçet'in, kendini tutamayarak babasının patronuna saldırması, babasına ve Kıl Muharrem gibi olan herkese karşı hayatında nefret duymaya başlamasının başlangıç noktası olur. Olay sonrası, bir taraftan Kıl Muharrem şiddetle babasını tehdit ederken diğer taraftan da babası oğlunun haklı olup olmadığına bakmaksızın onu patronundan özür dilemeye zorlar. "Ya Kıl Muharrem'in elini öpecek, af dileyecek ve kurtulacaklar, ya da zor bela geldikleri bu diyardan basıp gideceklerdi. Babasından okkalı bir şekilde yiyeceği dayak da cabası. Hangisi?" (İplikçi, 2014, s. 51). Özgürce seçim yapabilme şansı verilen tek durum mecbur bırakıldığı iki olumsuzluk arasındaki tercihtir.

Babasının Kıl Muharrem karşısındaki umarsız; oğlu karşısındaki zorba tavrından tiksinen Behçet Öğretmen'in çocukluğuna dair hafızasında kalanlar genç bir adam olduğunda bile onu psikolojik olarak rahatsız eder. Babasının patronu karşısındaki ekonomik yetersizliği, ona boyun eğmesine, dediği her şeyi koşulsuz kabul etmesine neden olmaktadır. Bu yüzden Behçet, büyüyüp bir öğretmen olmuş olsa da çocukluğunda tecrübe etmek zorunda kaldığı bu ezilmişlik yüzünden hayatında hep bir özdenetimsizlik hissetmiştir.

Behçet Öğretmen, geçmişinde yaşadıkları ve belki de babasının maddi durumu nedeniyle sosyal hayatta elde edemedikleri yüzünden başkaları karşısındaki ezilmişliğine içerlemektedir. Bu yüzden babasına öfke duymaktadır. Ona olan öfkesi o kadar büyük ve tepkisi o kadar serttir ki artık huzurevinde olan babasından nişanlısına tek kelime etme gereği bile duymaz. Ara sıra gerçekleştirdiği ziyaretlerinde babasıyla doğru düzgün konuşmadan yanından ayrılır. Ona göre çocukluğu, babasının ev sahibi ve patronu Kıl Muharrem karşısındaki ezikliğinden ibarettir (bkz. İplikçi, 2014, s. 50).

Behçet'in Kıl Muharrem'e haddini bildirmesi ve babasının ezilmişliğinin intikamını alması ise Kıl Muharrem'in ufak bir kedi yavrusuna acımasızca tekme atmasıyla gerçekleşir. Gözlerinin önünde kedinin acı çektiğini gören Behçet, daha fazla dayanamaz ve Kıl Muharrem'e saldırır. Kıl Muharrem'in intikamı ise Behçet'in babasını işten atarak tüm aileyi evden çıkarmak olacaktır (a.g.e, s. 51). Behçet'in o zamanlar yaptığı tercih eserde açıklanmaz; fakat kendi çocukluğunu bulduğu mülteci çocuk Kara Salif'e sahip çıkması ile geçmişte nasıl bir karar verdiğini tahmin etmek mümkündür: O zamanlar haksızlığa ve adaletsizliğe karşı çıkan küçük çocuk, bugünün Behçet öğretmeni olmuştur artık.

Mahallenin en zenginlerinden birinin oğlu olan ve okul orkestrasına da ancak babasının birtakım maddi yardımlarından dolayı müdüre dayatmaları sonucu katılabilen tembel ve mızıkçı Sinan'a öfke duymasının nedeni de geçmişindeki ezen-ezilen ilişkisini hatırlamasındandır. Salif'te

kendi çocukluğunu gören Behçet Öğretmen, her ne kadar bunu somut bir şekilde dile getirmese de yaptıklarıyla açık bir şekilde göstermektedir. Nişanlısı Handan'ın "*Behçet'çiğim, sen bu Salif oğlanı çocukluğunla özdeşleştiriyorsun. Doğru mu yapıyorsun, bilmiyorum!*" (İplikçi, 2014, s. 56) demesine karşı çıksa da gerçekte olan aslında tam anlamıyla budur.

[...]Ancak, görünen köy kılavuz istemezdi! Kendi esmerliğinden ötürü, Kıl Muharrem'in kıl oğlundan da az çekmemişti Müzik Öğretmeni. Sonradan bu hırçın oğlanın futbol maçlarına gidip tribünlerde Afrikalı futbolculara muz kabuğu attığını duyunca, daha da sinirlenmiş, ama bir şey yapamamıştı. Şimdi Sinan da karşısında, bütün kıl oğlanları temsil edercesine duruyordu. Oğlunun orkestradaki herkese babasının su bayisiyle ilgili anlattıklarından bunalmış, adamın okula hükmetmesinden daralmıştı (İplikçi, 2014, s. 56).

Sinan'ın Salif'e düşmanca davranarak sürekli "*Arap! Arap!*" diye hakaret etmesi ve sonrasında yanında getirdiği muzları "*Ye bunları*" diyerek zorlaması Behçet Öğretmeni çileden çıkarır (İplikçi, 2014, s. 55). Sinan'ın tüm yalvarmalarına rağmen onu orkestradaki görevinden alarak yerine yedekte duran Salif'i geçirir: Sinan'ı orkestradan çıkarmayı hem çocukluğuna hem de Salif'e karşı bir borç olarak gördüğünü nişanlısı Handan'a ağzından geçirir (İplikçi, 2014, s. 58).

Ani bir kararla yedekteki Salif'in bir anda Orkestradaki asıl davulcu olmasını çabuk kabullenen diğer çocuklar, durumu gayet doğal karşılarlar. Bu durumu "*Galiba herkesin, kendinden sakladığı bir Salif yanı vardı*" (İplikçi, 2014, s. 58) diye dile getiren yazar, Behçet Öğretmenin haklı çabasını bir kez daha gözler önüne serer.

Sinan'ın babası eserde otoriter bir kişilik olarak ortaya çıkmaktadır. Sert ve otoriter baba figürü ise, çocukta olumsuz tavırların oluşmasına ve onun uyumsuz bir birey olmasına yol açabilir (Yavuzer, 2014, s. 141). Babası tarafından sürekli olarak kontrol edilerek baskı altında tutulan Sinan, esere girdiği andan itibaren uyumsuz tavırları ile dikkati çeker. Okul çevresinde kabul görebilmesinin tek bir sebebi mahallenin tek zengini ve sahibi olduğu su bayisi ile tüm okulun su ihtiyacını bedavaya karşılayan babasıdır (İplikçi, 2014, s. 37). Hâlbuki çocuklarının okul başarısına katkı sağlamak isteyen anne ve babalar öncelikli olarak kendi çocuklarını iyi tanımalı, onun olumlu olumsuz tüm davranış, ilgi ve eğilimleri hakkında bilgi sahibi olmalıdır. Aksi durumda ailelerin çocuklarını hayata hazırlayıp onlara yeterli desteği sağlayabilmeleri mümkün olmamaktadır (Aslanargun, 2007, s. 120).

Sinan'ın babası da okul orkestrasındaki tüm müzik aletlerinin parasını karşıladığı için müdüre baskı yapmış, Sinan'ın orkestraya girmesini sağladığı gibi bir de orkestraya adını verdirmiştir. "*Derman orkestrası olup çıkmıştı orkestranın adı! Eee, parayı veren düdüğü çalardı. Müdür öyle söylemişti!*" (İplikçi, 2014, s. 37). Sinan'ın okulda kabul görebilmesinin tek yolu babasının okula yaptığı maddi bağışlardır aslında. Oğlunu yeterince tanımak yerine ona sürekli kendi hayatından örnekler vererek bir zamanlar bizzat çekmiş olduğu sıkıntıları yaşamasını istememektedir. Bunu yaparken onun ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmamak yerine yok saymakta, sadece önüne çıkan engelleri kendince ortadan kaldırmaya çalışmaktadır. Eserde her ne kadar somut bir şekilde dile getirilmemiş olsa da baba, geçmişte çektiği sıkıntılar yüzünden büyük bir ezilmişlik hissetmekte; bu yüzden de oğluna sürekli güçlü olması gerektiğini söylemektedir. Ona göre hayatta kazananlar ve kaybedenler diye iki grup vardır. 58 numaralı evde oturan "*Goril Araplar*"ın kazanma şansı yoktu, hâlbuki kendisi

de şu anki maddi imkânlarını yokluktan var edebilmiştir. Bu yüzden altta kalanlara hiç acımamakta ve oğlunun da onlara acımaması gerektiğini, aksi takdirde onun da kaybedenlerden olacağına düşünmektedir. Oğlunun orkestradan atıldığını duyunca öfkeden müdürün kapısına dayanmasının da nedeni budur aslında (bkz. İplikçi, 2014, s. 61).

Sinan, babasının önyargılı davranışlarının etkisi altında kalarak ilk başlarda Salif'i kabullenmezken zamanla onunla sağlam bir dostluğun temellerini atar, fakat bu dostluk sanıldığı kadar kolay kurulamaz. Babasının yabancılara olan düşmanlığı ve para hırsı, 58 Numaralı evde oturanlara kadar ulaşır. 58 numaralı evin sahibi Bay Baycan ile Sinan'ın babası kuzendir ve ikisi bir olup mahallelerindeki insanları mültecilere karşı kıskırtırlar. Oğlunun da kendisi gibi acımasız olması gerektiğini yoksa hayatta kaybetmesinin kaçınılmaz olduğunu her fırsatta dile getirerek içindeki merhameti köreltmekte ve insanlara karşı nefret duymasına neden olmaktadır. "*Bir kere karşındakine hak vermeye başlarsan bitersin oğlum!*" dedi ve gururla ekledi: "*Bu bir tek senin kaybın olur, bilesin!*"[...] "*Kes şu ağlamayı! İşimi gücümü bırakıp, senin yüzünden nelere kalkıştım! Peki, sen ne yapıyorsun? Kızlar gibi ağlıyorsun! Yıkıl karşımdan, gözüm görmesin seni,*" diyerek oğluna sözde hayat dersi vermektedir (İplikçi, 2014, s. 61).

Sinan'ın babasının mültecilere karşı söyledikleri de dikkat çekicidir: "*Oğlumun gururunu kırmak neymiş göstereceğim hepinize, pis goriller!*" (İplikçi, 2014, s. 62) diye hitap etmesi, nefret söylemlerinin de iyiliğe dair her şey gibi ilk olarak evde öğrenildiğini kanıtlar. Bu durumda aslında çocuk eğitiminde önemli olan bir noktaya vurgu yapmakta yarar vardır: Bir çocuğa iyi ve güzel davranışları öğretmenin asıl yolu ailenin ciddi bir eğitime tabii tutulmasıdır. Sinan'ın babasının mülteciler "pis goriller" ifadesini kullanıyor olması sınıf algısını akla getirir. Böylece onları insan olmayan sadece insani bazı özelliklere sahip ikinci sınıf canlılar olarak görmektedir. Ona göre mülteciler tehlikeli özelliklere sahip alt sınıfa (underclass) ait kişilerdir ve dışlanmalıdırlar.

58 numaralı evin apar topar boşaltıldığı sırada Salif orkestrada olduğu için babası gibi annesini de kaybeder. Uzun süre annesini arayan Salif'in bu süreçteki en büyük destekçisi Behçet Öğretmen ve sınıf arkadaşları olur. Hatta Sinan bile, kendisine ıslık yarışını öğreten kömür karası oğlanla arkadaş olmayı başarır, hatta o kadar yakın arkadaş olurlar ki, annesine kavuşmasına yardım eder.

SONUÇ

Sosyal dışlanma kavramı çoğu zaman yoksullukla ilintili kullanılsa da fakir olan herkesin her durumda sosyal olarak dışlanacağı anlamına gelmez. Dışlanma olgusu tek bir faktöre bağlı olarak ortaya çıkmaz. Farklı kültür ortamlarından gelmek, değişik etnik gruplara ait olmak, göçmen/mülteci olmak ya da bireysel temelde bakıldığında ekonomik yetersizlik ve yoksunluklardan dolayı diğerlerinin sahip olduğu imkânlardan faydalanamadığı için kendini toplumdaki ayrı ve farklı hissetmek dışlanmanın değişik nedenlerde ve düzeylerde ortaya çıktığını göstermektedir.

Sosyal olarak dışlanan insanlar toplum tarafından birtakım engellerle karşılaşabileceği gibi kendilerini de toplumdaki izole etme yoluna gidebilirler: Bu noktada sosyal dışlanmanın toplumsal ve bireysel etkilerinden söz edilmektedir. Çocuğunun duygu, düşünce ve davranışlarını göz ardı ederek sadece kendi bildiği doğruları ona aktarmaya çalışan otoriter babaların çocuklarında

tembellik, uyumsuzluk, öfke veya başkalarına karşı nefret gibi davranış özellikleri daha fazla görülürken; çocuğunu kültür ve sanatın tüm olumlu etkileri içerisinde yetiştirmeye çalışan bilinçli babaların çocukları üstesinden gelinmesi zor durum ve şartlarda bile hayata tutunmayı başarır. Bunun yanında rol model olma aşamasında çocuğuna farkında olmadan olumsuz duygular yaşatarak, ileriki yaşantısında kendisiyle olan benzerliği tamamen reddetmesine neden olan baba tutumları da bulunmaktadır.

Çalışmaya konu olan göç, göçmen/mülteci, dışlanmışlık, empati gibi ifadeler, çocuklara layığıyla açıklanabilmesi zor kavramlardır. Bu bakımdan ileride onların hayatlarını olumsuz etkileyebilecek durum ve etkenlerden kaçınmak için söz konusu kavramların edebi eserlerde işlenmesi büyük bir özen gerektirir. Edebiyatın gücü, çocuk veya yetişkin tüm bireylere ulaşmaktadır; o yüzden onun iyileştirici yönü daha fazla ön plana çıkartılmalıdır. Edebi eserler yoluyla bir taraftan hayatın gerçekliği çocuk ve gençlere aktarılırken diğer taraftan da karşılaşılan zorluklarla başa çıkabilmeleri için gerekli beceriler kazandırılmaktadır. Bunu yaparken etrafındaki tüm insanların da en az kendisi kadar değerli ve biricik olduğu gerçeğini göz ardı etmemesi gerektiği bilinci çocuklara aşılmalıdır.

Kömür Karası Çocuk, göç olgusunun insan hayatının her aşamasında mevcut olabileceğini ve önemli olanın kişinin göç sonucunda meydana gelen veya o süreçte karşılaşılan sorunlarla nasıl başa çıkabileceğini göstermesi bakımından önemlidir. Söz konusu eser sayesinde çocuk okur, dünyanın çeşitli yerlerinde herhangi bir çocuğun kendininkiyle benzer sorunları olduğunu ama bu sorunların üstesinden gelinebileceğini bilir. Kendi kültürel gelişimlerinin hayatlarının ileriki dönemlerinde karşılaşılabilecekleri sorunları ortadan kaldırmaya dair çıkarımda bulunabilir. Önemli olanın zorluklar yaşamak değil o zorluklara kendi birikimleri ile nasıl tepki verebildikleri gerçeği olduğunu algılar. Bu açıdan söz konusu eserin incelenmesi çocuk edebiyatı açısından göç olgusuna farklı bir bakış açısı getirmiştir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Yusuf ve Tekgöz, Nursen (2020). "Göç". *Kent Çalışmalarına Giriş*. Murat Şentürk ve Yusuf Adıgüzel (Ed.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. s. 303-349.
- Albiz, Ümmügülüm (2022). *Habitusu, Kültürel ve Sembolik Sermayesiyle*. Nurullah Ataç (Çev.). *Erdem*. 82, s. 1-24. DOI:10.32704/erdem.2022.82.00.
- Arseven, Tülin (2016). "Kömür Karası Çocuk" Adlı Romanda Göç Olgusu". *Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildiriler*. Melike Günyüz, Bican Veysel Yıldız, Tacettin Şimşek (Ed.) İstanbul: Step Matbaacılık. s. 45- 52.
- Aslan, Hatice Selcen (2020). "Çocuk Gelişimi ve Baba Katılımı". *Erken Çocukluk Gelişimi ve Eğitiminde Baba Katılımı* (2. Basım). Şenil Ünlü Çetin (Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık. s.31-46.
- Aslanargun, Engin (2007). Okul- Aile İş birliği ve Öğrenci Başarısı Üzerine Bir Tarama Çalışması. *Manas Sosyal Bilimler Dergisi*. 9/18. s. 119-135.
- Baltacı, Ali (2018). *Habitus: Dini İnanç Habitusunun Oluşumu Üzerine Kavramsal Bir İnceleme*. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 5/2. s. 1-24.

- Bulut, Sevilay (2018). Çocuk Edebiyatına Sığınanlar: Zorunlu Göç Öyküleri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 8/14, s. 383-410.
- Bourdieu, Pierre (1990). *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press. s. 52-65.
- Bourdieu, Pierre ve Wacquant, Loïc (2003). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*. (1. Baskı). Nazlı Ökten (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çakır, Özlem (2002). Sosyal Dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 4/3. s. 83-104.
- Çelik, Handan ve Göre, Zehra (2021). "Göç ve Göçmenlik Konularını Ele Alan Çocuk edebiyatı Eserleri Üzerine Bir İnceleme". *International Journal of Languages' Education and Teaching*. 9/4. s. 64-75.
- Dedeoğlu, Saniye ve Ekiz Gökmen, Çizel (2020). "Göç, Sosyal Dışlama ve Entegrasyon". *Göç Sosyolojisi*. Fuat Güllüppınar (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları. s. 44-83.
- Frater-Mathieson, Kaaren (2019). "Mültecilerin Yaşadığı Travma, Kayboluş ve Hüzün Hissi". *Mülteci Çocuklara Yönelik Eğitim Müdahaleleri Teorik Bakış Açuları ve En İyi Uygulama Örnekleri* (Richard Hamilton ve Dennis Moore). Burak Olur & Gürbüz Ocak (Çev.). Ankara: Pegem Akademi. s. 13-37.
- Gülmez, Selin Cennet ve Öztürk, Ahu (2018). "Göç Yaşantısı Çerçevesinde Çocukta Psikososyal Uyum Süreci Üzerine Bir İnceleme". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. 40/2 s. 449-481.
- Gür, Didem ve Koçancı, Mustafa. (2019). *Çöpü Toplamak Sınıf-Tabakalaşma ve Sosyal Dışlanma Bağlamında Geri Dönüşüm İşçileri*. (1. Baskı) Bursa: Dora Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Hood, Bruce. (2019). *Benlik Yanılsaması. Sosyal Beyin, Kimliği Nasıl Oluşturur?* Eyüphan Özdemir (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İplikçi, Müge (2020). *Kömür Kararı Çocuk*. 9. Baskı. İstanbul: Günışığı Kitaplığı.
- Karaköse, Şaban ve Karaköse, Rukiye (2019). *Çocuk Eğitiminde Baba Etkisi*. (3. Baskı). İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Kocacık, Faruk (2003). *Toplumbilim Ders Notları*. Sivas: C.Ü. Yayınları No:92.
- Kosinski, Jerzy (2001). *Boyalı Kuş*. Aydın Emeç (Çev.). İstanbul: E Yayınları.
- Lecaj, Fjolla. (2019). Küreselleşme ve Kadın. *Uluslararası Beşerî ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi (UBSBİD)* 3/1. s. 49-58. DOI: 10.26449/sss.1399
- Nel, Philip (2018). *Introduction: Migration, Refugees, and Diaspora in Children's Literature*. Children's Literature Association. s. 357-362.
- Silver, Hilary ve Miller Seymour Michael (2003). *Social Exclusion The European Approach to Social Disadvantage*. Erişim: <https://www.humiliationstudies.org/documents/SilverSocialExclusion.pdf> (09.08.2023).
- Solak, Çağlar ve Teközel, Mert. (2019). "Sosyal Dışlanma Olgusu Üzerine Genel Bir İnceleme". *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 17/4 s. 293-315. Doi: 10.18026/cbayarsos.585260
- Şahin, Tijen (2009). *Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi*. Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi. Ankara: Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü. Erişim: <https://www.aile.gov.tr/uploads/sygm/uploads/pages/uzmanlik-tezleri/7-sosyal-dislanma-ve-yoksulluk-iliskisi-tijen-sahin.pdf>. (01.09.2024)

- Şeker, Aziz ve Özcan, Emre. (2023). Yabancıya Şiddet: İkinci Dünya Savaşı Yıllarında "Boyalı Kuş" Olmak. *Söylem Filoloji Dergisi*, 8/1 s. 24-36. <https://doi.org/10.29110/soylemdergi.1229388>
- Tatlıcan, Ümit ve Çeğin, Güney. (2007) "Bourdieu ve Giddens: Habitus veya Yapının İkiliği," *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (1. Baskı) Güney Çeğin, Emrah Göker, Alim Arlı ve Ümit Tatlıcan (Ed.) İstanbul: İletişim Yayınları, s. 303-366.
- Temur, Murat ve Ertem, İhsan Seyit. (2019). Çocuk Edebiyatında Göç ve Göçmenlik. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9/2 s. 451-466.
- Tuncer, Can Ozan. (2021). *Türkiye'de İç Göç Ekonomik ve Ekonomik Olmayan Belirleyiciler*. (1. Basım) Ankara: Tiav.
- Türk Dil Kurumu (2011). "Göç". *Türkçe Sözlük*. s. 954.
- Türkyılmaz, Ümrân. (2019). "Müge İplikçi'nin Kömür Karası Çocuk Adlı Yapıtında Göç Olgusunun Çocuk Boyutu". *IX. Ulusal Sosyoloji Kongresi Toplum 4.0 Bildiriler Kitabı*. Akın Bakıoğlu (Ed.). Ankara: Sosyoloji Derneği Yayın. s. 693-703.
- Yakar, Yasin Mahmut. (2017). Türk Çocuk Edebiyatında Göç Olgusu. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. TAED 58. s. 339-353.
- Yanıklar, Cengiz. (2010). Kültürel Sermaye, Eğitim ve Toplumsal Tabakalaşma: Pierre Bourdieu'nün Yeniden Üretim Kuramına Eleştirel Bir Bakış. *Sosyoloji Dergisi*. 22 s. 121-138.
- Yavuzer, Haluk. (2014). *Çocuk Psikolojisi Doğum Öncesinden Doğum Sonuna*. (37. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yılmaz, Yasemin. (2022). Müge İplikçi'nin Çocuk ve Gençlik Romanlarında Altkültür ve Dışavurumcu Sanat. *Nesir: Edebiyat Araştırmaları Dergisi*. 2 s. 109-130. <https://orcid.org/0000-0003-4770-4497>
- Yolasıgımaoğlu, Hülya. (2016). "Göç ve Göçün Beraberinde Getirdiği Sıkıntılar Karşısında Bir Çocuk: Kömür Karası Çocuk". *III. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildiriler*. Melike Günyüz Bican, Veysel Yıldız, Tacettin Şimşek (Ed.). İstanbul: Step Matbaacılık. s. 55-62.

27 MAYIS DARBESİ'NİN TÜRK ROMANINA YANSIMASI

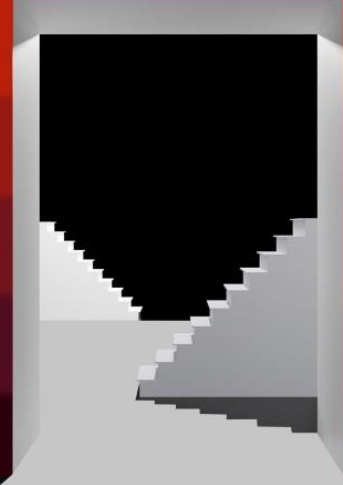
DR. FERHAT ÇETİNKAYA

Günce Yayınları

Türk Romanında Arzunun Görüngüleri

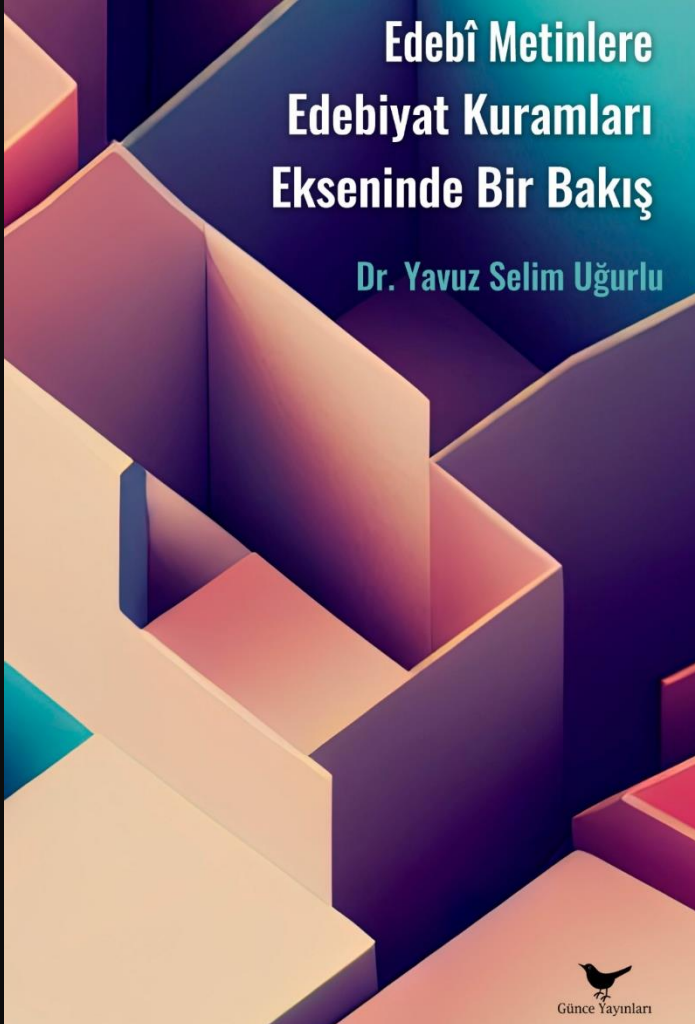
Ömriye Bayrak

Günce Yayınları

Edebî Metinlere Edebiyat Kuramları Ekseninde Bir Bakış

Dr. Yavuz Selim Uğurlu

Günce Yayınları

Ertuğrul Gazi Derhem

Türk Romanında Narsisizm

Günce Yayınları